

УДК 378.22

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2024.2.11>

Наталія САВЧЕНКО

доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту, Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, вул. Шевченка, 1, Кропивницький, Кіровоградська область, Україна, 25000

ORCID: 0000-0003-0420-3289

Бібліографічний опис статті: Савченко, Н. (2024). Критерії сформованості педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури. *Acta Paedagogica Volynienses*, 2, 68–73, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2024.2.11>

КРИТЕРІЇ СФОРМОВАНОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У статті досліджено основи педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури та зазначено важливість цього феномену. Зазначено важливість образу педагога-майстра з фізичної культури, адже він має бути здатний вирішити ті завдання які стоять перед ним найбільш ефективно. Будучи студентом закладу вищої освіти, викладачі мають закласти основу сформованості педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури, яка виступає рушійною силою успішної професійно-педагогічної діяльності. Охарактеризовано ті чинники, які сприяють формуванню педагогічної майстерності майбутнього учителя фізичної культури: творчий потенціал учителів визначається рівнем сформованості професійної рефлексії; підвищення теоретичного рівня змісту дисциплін призводить до загострення суперечності між загальними цілями освіти і здатністю майбутніх учителів вирішувати практичні завдання; система освіти зазнає серйозних змін, серед яких диверсифікація, збагачення шкільної практики новими освітніми технологіями. Зазначено основні критерії, за якими можна визначити рівень сформованості педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури, а саме: мотиваційно-ціннісний, організаційно-діяльнісний та змістовий. Мотиваційно-ціннісний критерій відображає систему мотивації та ціннісні орієнтації майбутнього спеціаліста, тому його ми розглядаємо як здатність мотивувати себе на виконання специфічних професійних завдань, базуючись на комплексі існуючих мотивів, потягів, цінностей, стимулів та потреб. Організаційно-діяльнісний критерій за яким розглядають сформованість педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури застосовується не тільки для організації процесу навчання, але й для організації діяльності викладача. Організаторська діяльність майбутнього учителя фізичної культури передбачає його включення у взаємодію з іншими особистостями які беруть участь у освітньому процесі. Змістовий критерій, за яким розглядається сформованість педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури – це чітка і стабільна система, в якій процес набуття знань, умінь і навичок, що мають відповідати певним ступеням і кваліфікаціям вчителів, є послідовним і цілеспрямованим.

Ключові слова: майбутній учитель фізичної культури, педагогічна майстерність, критерії, навчання, спортивно-хореографічний компонент.

Nataliia SAVCHENKO

Doctor of Pedagogic Sciences, Professor at the Department of Theory and Methods of Primary Education, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University, Shevchenko str., 1, Kropyvnytskyi, Kirovohrad region, Ukraine, 25000

ORCID: 0000-0003-0420-3289

To cite this article: Savchenko, N. (2024). Kriteriyi sformovanosti pedagogichnoyi majsternosti majbutnih uchiteliv fizichnoyi kulturI [Criteria for the formation of pedagogical skills of future physical education teachers]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 2, 68–73, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2024.2.11>

CRITERIA FOR THE FORMATION OF PEDAGOGICAL SKILLS OF FUTURE PHYSICAL EDUCATION TEACHERS

The article explores the basics of pedagogical skills of future physical education teachers and emphasizes the importance of this phenomenon. The importance of the image of a master physical education teacher is emphasized, because he or she should be able to solve the tasks that face him or her most effectively. Being a student of a higher education institution, teachers should lay the foundation for the formation of pedagogical skills of future physical education teachers, which

is the driving force of successful professional and pedagogical activity. The factors that contribute to the formation of the pedagogical skills of future physical education teachers are characterized: the creative potential of teachers is determined by the level of professional reflection; increasing the theoretical level of the content of disciplines leads to an exacerbation of the contradiction between the general goals of education and the ability of future teachers to solve practical problems; the education system is undergoing major changes, including diversification, enrichment of school practice with new educational technologies. The main criteria that can be used to determine the level of pedagogical skills of future physical education teachers are indicated, namely: motivational and value, organizational, activity and content. The motivational and value criterion reflects the system of motivation and value orientations of a future specialist, so we consider it as the ability to motivate oneself to perform specific professional tasks based on a set of existing motives, drives, values, incentives and needs. The organizational and activity criterion, which is used to evaluate the formation of future physical education teachers' pedagogical skills, is used not only to organize the learning process, but also to organize the teacher's activity. Organizational activity of future physical education teachers involves their inclusion in interaction with other individuals involved in the educational process. The content criterion for considering the formation of pedagogical skills of future physical education teachers is a clear and stable system in which the process of acquiring knowledge, skills and abilities that should correspond to certain degrees and qualifications of teachers is consistent and purposeful.

Key words: future teacher of physical education, pedagogical skill, criteria, training, sports and choreographic component.

Актуальність проблеми. У той час, коли П. Ф. Лесгафт закладав основи освіти в галузі фізичної культури і спорту, шкільне фізичне виховання було радше вирішенням вузького завдання. Однак поступово, сприяння формуванню фізичної культури школярів стало викликом, а роль фізичного виховання в суспільстві значно зросла. Наразі до навчальних планів закладів загальної середньої освіти України включено предмет «Фізична культура», який є складовою загальноосвітньої підготовки і основним завданням якого є формування фізичної культури особистості. У його змісті одночасно вирішуються освітні та виховні завдання. Фізичне виховання включає набуття навичок виконання фізичних вправ, а також розвиток основних рухових якостей (швидкості, спритності, м'язової сили, витривалості та гнучкості) і виховання морально-вольових якостей з використанням усіх засобів фізичного виховання. Безперечно, фізичне виховання як освітня система фізичного розвитку людини залишається важливим поняттям, частиною загальної освіти і частиною фізичної культури всього людства в цілому. Саме тому, ціллю нашої статті є образ учителя-майстра з фізичної культури, який здатний вирішити ті завдання які стоять перед ним найбільш ефективно. Будучи студентом закладу вищої освіти, викладачі мають закласти основу сформованості педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури, яка виступає рушійною силою успішної професійно-педагогічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання педагогічної майстерності учителів фізичної культури ще не є достатньо розро-

бленим, дослідники Т. Круцевич (Krucевич, 2017), В. Папуча (Papucha, 2019) та І. Максимчук (Maksimchuk, 2017) зосереджують увагу на розвитку педагогічної майстерності студентів вищих навчальних закладів фізичного виховання і спорту в процесі вивчення ними всього циклу дисциплін. Слід зазначити, що аналіз праць науковців підводить до думки, що для підвищення якості підготовки майбутніх учителів фізичної культури необхідно з'ясувати перебіг процесу розвитку особистості педагогів та вивчити соціально-психологічну структуру їхньої діяльності, зазначити за якими критеріями визначають що педагогічна майстерність учителя фізичної культури сформована. Особливе значення для формування образу та педагогічної майстерності майбутнього вчителя фізичної культури має початковий етап навчання, під час якого вибудовується ставлення до професійної сфери та усвідомлюється її соціальна сутність.

В. Папуча зазначає, що необхідно забезпечити довготривалу та інтенсивну взаємодію студентів з викладачами обраної спеціальності. На його думку, розширення засобів формування педагогічної майстерності вчителів фізичного виховання має здійснюватися «шляхом використання потенціалу театральної та спортивної педагогіки через впровадження спеціальних художньо-риторичних та кінезіологічно орієнтованих практик» (Papucha, 2019 р. 11). Однак ми вважаємо, що потенціал загальнопедагогічної галузі в цьому напрямі є набагато сильнішим.

Необхідність формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичного виховання зумовлена такими чинниками:

1) Творчий потенціал учителів визначається рівнем сформованості професійної рефлексії. Професійно орієнтоване мислення ініціює рефлексивну діяльність педагогів і дає їм можливість стати професійно активними вчителями, здатними до самостійної та інноваційної діяльності, а отже, затребуваними і конкурентоспроможними лідерами.

2) Підвищення теоретичного рівня змісту дисциплін призводить до загострення суперечності між загальними цілями освіти і здатністю майбутніх учителів вирішувати практичні завдання.

3) Система освіти зазнає серйозних змін, серед яких диверсифікація, збагачення шкільної практики новими освітніми технологіями, можливість самостійного вибору форми навчання та її педагогічної і методичної основи. Натомість молоді вчителі не є самостійними і не вміють творчо застосовувати теоретичні знання, отримані в університеті.

Мета дослідження: метою дослідження є визначення критеріїв сформованості педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури у процесі навчання в закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури включає в себе проектування способів оволодіння операційними аспектами діяльності, що мотивують професійне навчання та комплекс заходів, спрямованих на усвідомлення ними ролі своєї педагогічної та професійної діяльності і соціальної значущості професії. Дослідники педагогічної майстерності у сфері фізичного виховання і спорту вважають за можливе створення науково обґрунтованих методик розвитку педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичного виховання на основі виявлення процесів розвитку особистості та соціально-психологічної природи їхньої діяльності. Вирішення цієї проблеми є важливим вже на початку навчання у закладі вищої освіти, коли формується ставлення до обраної спеціальності та усвідомлюється її соціальна сутність. При цьому психолого-педагогічні дисципліни слід розглядати як потужні можливості для особистісного та професійного розвитку студентів і як засіб входження у професійний світ. Основою формування педагогічних компетентностей студентів є поетапна діяльність викладача,

спрямована на те, щоб студенти могли здобувати знання педагогічних теорій і застосовувати їх на практиці в процесі самостійного пошуку шляхів розв'язання педагогічних проблем, усвідомлюючи таким чином власну компетентність для педагогічної діяльності.

Для того щоб сформувані критерії та показники сформованості педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури, як вважає О. Шевченко, треба враховувати такі чинники:

- особливості професійно-педагогічної підготовки та специфіку фахової діяльності майбутніх учителів фізичного виховання;

- сутність професійно-педагогічної майстерності як комплексу властивостей, що має бути сформованим у процесі вузівської підготовки і забезпечить у результаті високий рівень професійно-педагогічної діяльності у майбутньому;

- структуру, взаємозв'язок та взаємозумовленість структурних компонентів професійно-педагогічної майстерності (Yazlovecka, 2018, Shevchenko, 2018, pp. 137).

Ефективність формування та розвитку педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури у процесі навчання у закладах вищої освіти забезпечується реалізацією спортивно-хореографічного компонента. В зміст зазначеного компоненту ми внесли професійно-педагогічну спрямованість, соціокультурні детермінанти майбутньої педагогічної діяльності, безперервність і наступність педагогічного навчання. Формування педагогічної майстерності на етапі підготовки майбутніх учителів фізичної культури вимагає використання відповідних педагогічних технологій та проектування педагогічних процесів, у тому числі в галузі спорту та хореографії, які мають ефективний вплив на цілісний розвиток особистості майбутніх учителів-майстрів.

З метою дослідження проблеми формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури нами було визначено критерії які допомагають визначити рівень сформованості педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури на основі аналізу матеріалів та результатів діяльності науковців.

Так, О. Отич визначає критерії педагогічної майстерності наступним чином: «судження про те, якою мірою викладачі професійної школи відповідають цілям, нормам і стандартам своєї педагогічної діяльності». На його думку до

критеріїв педагогічної майстерності належать: адекватність поведінки вчителя (за спрямованістю); продуктивність (за результатами); взаємодія (характер стосунків з усіма учасниками навчально-виховного процесу); оптимальність (у виборі засобів); креативність (за змістом діяльності) (Otich 2013, p. 211).

У своїй роботі Н. Оверко наводить такі критерії, за якими розглядають сформованість педагогічної майстерності:

1. Загальна педагогічна підготовка;
2. Здатність здійснювати професійно-педагогічну діяльність;
3. Професійно-особистісна підготовка;
4. Професійно-педагогічна творчість (Overko, 2016, p. 59).

Науковець О. Баніт вказує на такі критерії:

– ціннісно-мотиваційний: характеризується гуманістичною спрямованістю, наявністю моральних цінностей і пріоритетів;

– компетентнісний: характеризується володінням основами знань, умінь і навичок у галузі психології, педагогіки, відповідністю діяльності педагога вимогам нормативно-правових актів та національних стандартів;

– рефлексивно-операційний: об'єктивне та критичне ставлення до своєї професійної діяльності, здатність до рефлексії, прагнення до саморозвитку, вміння оцінювати вплив своєї роботи на учнів, здатність до систематичного оцінювання результатів своєї професійної діяльності;

– комунікативно-діяльнісний: готовність до співпраці та взаємодії, ініціативність в організації педагогічної взаємодії, сформованість професійно доцільних способів взаємодії [Banit, 2012, p. 9].

Іншими словами, підсумовуючи вищесказане, під критеріями, за якими розглядається сформованість педагогічної майстерності майбутнього учителя фізичної культури слід розуміти окремі, відносно стійкі та самостійні риси особистості, які визначають сформованість феномену педагогічної майстерності в цілому. Кожен критерій передбачає наявність у вчителя фізичної культури сукупності якостей, умінь і навичок у сфері діяльності, реалізація яких свідчить про сформованість педагогічної майстерності.

Наведемо критерії, які на нашу думку, можуть бути використані для визначення сфор-

мованості педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури:

1. мотиваційно-ціннісний критерій;
2. організаційно діяльнісний критерій;
3. змістовий критерій.

Мотиваційно-ціннісний критерій.

Особливе місце в педагогічній майстерності майбутніх учителів фізичної культури відводиться мотиваційно-ціннісному критерію. Як визначає О. Леонтєв – «діяльності без мотиву не буває». Науковці розглядають мотив як явище яке спонукає індивіда до певної дії, яка в кінцевому результаті задовольнить певні потреби, варто наголосити, що мотивація проходить скрізь усі структурні утворення особистості: спрямованість, потреби та бажання (Leontev, 1975, p. 82).

Мотиваційно-ціннісний критерій відображає систему мотивації та ціннісні орієнтації майбутнього спеціаліста, тому його ми розглядаємо як здатність мотивувати себе на виконання специфічних професійних завдань, базуючись на комплексі існуючих мотивів, потягів, цінностей, стимулів та потреб. Що стосується мотиваційної сфери майбутнього учителя, то в її основі лежить стійка спрямованість його інтересів, мотивів та потреб. Спрямованість сприяє усвідомленню суспільної значущості професійної діяльності, прагненню розвиватись особистісно та професійно в обраній галузі. У контексті цього питання не можна оминати увагою поняття цінностей та ціннісних орієнтацій майбутнього педагога. Формування ціннісних орієнтацій тісно пов'язане з наявністю таких важливих якостей майбутнього вчителя як: гуманістична спрямованість, повага до гідності людей, особиста і соціальна відповідальність, терпимість, ввічливість, порядність, емпатійність, уважність, старанність, щирість, комунікабельність, соціальна адаптованість (Ovcharuk, 2003, p. 75).

Організаційно-діяльнісний критерій.

Організаційно-діяльнісний критерій за яким розглядають сформованість педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури застосовується не тільки для організації процесу навчання, але й для організації діяльності викладача. Організаторська діяльність майбутнього учителя фізичної культури передбачає його включення у взаємодію з іншими особистостями які беруть участь у освітньому процесі.

Діяльність вчителя – це управління діяльністю учня. Педагог, організовуючи учнів, допомагає їм створювати середовище власної діяльності й у результаті учень стає її суб'єктом – ставить свої завдання, знаходить засоби їх вирішення, активно взаємодіє з однолітками й викладачами. Однак, щоб ці механізми включити необхідно враховувати мотиви й потреби самого учня, спортсмена або студента, уміти наблизити свою програму до їхньої програми (Holkovska, Voloshina, Gubina, 2019). Організаторські здібності проявляються в умінні організувати себе, свій час, індивідуальну, групову, колективну діяльність студентів, згуртувавши навколо наукової проблеми надійних помічників, однодумців.

Змістовий критерій

Змістовий критерій, за яким розглядається сформованість педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури – це чітка і стабільна система, в якій процес набуття знань, умінь і навичок, що мають відповідати певним ступеням і кваліфікаціям вчителів, є послідовним і цілеспрямованим.

Іншими словами, змістовий критерій – це система професійно необхідних знань, пізнавальних умінь, навичок, компетенцій, методів, засобів і здібностей, необхідних для ефективного виконання професійних функцій. Професійно необхідними для майбутніх учителів фізичної культури є педагогічні, психологічні, методичні, анатомо-фізіологічні знання, а також

знання з основ безпеки життєдіяльності та фізичного виховання і спорту. Важливими є також розуміння та знання про себе, власні здібності, потреби та інтереси, а також навички та вміння використовувати знання (наприклад, шукати, аналізувати, порівнювати, систематизувати та узагальнювати). Недостатній розвиток змістового критерію, який часто ототожнюється із інтелектуальним аспектом, може призвести до негативних або небажаних наслідків, що руйнують образ педагога в очах дітей.

Змістовий критерій характеризують такі показники: базові фахові знання; психологічні та педагогічні знання; оволодіння педагогічною технікою, провідне місце в якій відводиться психолого-педагогічним механізмам формування складних педагогічних умінь (Kalinska, 2018, p. 134).

Висновки і перспективи подальших досліджень. На нашу думку, зазначені критерії за якими розглядається сформованість педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури найбільш чітко і яскраво демонструють особистість вчителя-майстра, який володіє необхідними компетенціями та особистісними якостями і здатний повноцінно виконувати свої професійні функції. Не дивно, що В. Сухомлинський говорив: «Учитель – це перший і другий головний світильник в інтелектуальному житті школярів. Учитель пробуджує у школярів жагу до знань, повагу до науки, культури, освіти».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Баніт О. Модель розвитку професійної майстерності викладачів графічного дизайну. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2012, Вип. 5. С. 6–14.
2. Калінська О. П. Розвиток педагогічної майстерності викладача економічних дисциплін у вищому навчальному закладі: дис. ... канд. пед. наук 13.00.04 / Національному університеті «Львівська політехніка» 2018. 345 с.
3. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. М.: Политиздат, 1975. 304 с.
4. Максимчук І. А. Розвиток педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури в процесі професійної підготовки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Хмельницький, 2017. 292 с.
5. Оверко Н. Я. Розвиток педагогічної майстерності викладачів спеціальних дисциплін професійно-технічних навчальних закладів кулінарного профілю у процесі підвищення кваліфікації: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Вінниця, 2016. 258 с.
6. Овчарук О. В. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти / О. В. Овчарук // Стратегія реформування освіти в Україні : рекомендації з освітньої політики. К. : К.І.С., 2003. 296 с.
7. Основи педагогічної майстерності, практикум. Холковська І.Л., Волошина О.В., Губіна С.І. Вінниця 2019, 240 с.
8. Отич О. М. Творча індивідуальність як критерій педагогічної майстерності вчителя. Київ: Богданова А.М., 2013. С. 294.
9. Теорія і методика фізичного виховання: підруч. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту: у 2 т. Т. Ю. Круцевич, Н. Є. Пангелова, О. Д. Кривчикова та ін. Київ: Національний університет фізичного виховання і спорту України, вид-во «Олімп. л-ра», 2017. Т.2. Методика фізичного виховання різних груп населення. 448 с.
10. Язловецька О. В., Шевченко О. В. Педагогіка фізичного виховання та спортивної діяльності. Навчальний посібник. Харків: Мачулін, 2018. 258 с.

REFERENCES:

1. Banit O. (2012) Model rozvitku profesijnoyi majsternosti vikladachiv grafichnogo dizajnu. Osvita doroslih: teoriya, dosvid, perspektivi [Model of development of professional skills of graphic design teachers. Adult education: theory, experience, prospects]. Vip. 5. S. 6–14 (in Ukrainian).
2. Kalinska O. P. (2018) Rozvitok pedagogichnoyi majsternosti vikladacha ekonomichnih disciplin u vishomu navchalnomu zakladi: dis. ... kand. ped. nauk 13.00.04 [Development of pedagogical skills of a teacher of economic disciplines in a higher educational institution: PhD thesis ... Candidate of Pedagogical Sciences 13.00.04]. Lviv Polytechnic National University, 2018. 345 c. (in Ukrainian).
3. Leontev A. N. (1975) Deyatel'nost. Soznanie. Lichnost [Activity. Consciousness. Personality]. Moskva: Politizdat, 1975. 304 s. (in Ukrainian).
4. Maksimchuk I. A. (2017) Rozvitok pedagogichnoyi majsternosti majbutnih uchiteliv fizichnoyi kulturi v procesi profesijnoyi pidgotovki: dis. ... kand. ped. nauk: 13.00.04 [Development of pedagogical skills of future physical education teachers in the process of professional training: Candidate of Pedagogical Sciences (13.00.04)]. Hmel'nickij, 2017. 292 s. (in Ukrainian).
5. Overko N. Ya. (2016) Rozvitok pedagogichnoyi majsternosti vikladachiv specialnih disciplin profesijno-tehnicnih navchalnih zakladiv kulinar'nogo profilyu u procesi pidvishennya kvalifikaciyi: dis. ... kand. ped. nauk: 13.00.04 [Development of pedagogical skills of teachers of special disciplines of vocational schools of culinary profile in the process of advanced training: PhD: 13.00.04]. Vinnickij derzhavnij pedagogichnij universitet imeni Mihajla Kocyubinskogo, Vinnicya, 2016. 258 c. (in Ukrainian).
6. Ovcharuk O. V. (2003) Kompetentnosti yak klyuch do onovlennya zmistu osviti [Competencies as a key to updating the content of education]. Kyiv.: K.I.S., 2003. – 296 (in Ukrainian).
7. Holkovska I., Voloshina O., Gubina S. Osnovi pedagogichnoyi majsternosti, praktikum [Fundamentals of pedagogical skills, workshop]. Vinnicya 2019, 240 s. (in Ukrainian).
8. Otich O. M. (2018) Tvorchy individualnist yak kriterij pedagogichnoyi majsternosti vchytelya [Creative individuality as a criterion of teacher's pedagogical skills]. Kiyiv: Bogdanova A.M., 2013. S. 294. (in Ukrainian).
9. Krucevich T., Pangelova N., Krivchikova O. Teoriya i metodika fizichnogo vihovannya: pidruch. dlya stud. vish. navch. zakl. fiz. vihovannya i sportu: u 2 t. [Theory and Methods of Physical Education: a textbook for students of higher educational institutions of physical education and sports: in 2 volumes]. Kiyiv: Nacionalnij universitet fizichnogo vihovannya i sportu Ukrainy, vid-vo «Olimp. I-ra», 2017. T.2. Metodika fizichnogo vihovannya riznih grup nasele'nnya. 448 s. (in Ukrainian).
10. Yazlovecka O. V., Shevchenko O. V. (2018) Pedagogika fizichnogo vihovannya ta sportivnoyi diyalnosti. Navchalnij posibnik [Pedagogy of physical education and sports activity]. Harkiv: Machulin, 2018. 258 s. (in Ukrainian).